आरोही

शान्तनुनायेकः

वसन्तकालः। कार्यं कुर्वन् विरक्तः अभवम्। तस्मात् कार्यं त्यक्त्वा समीपस्थायाः नद्याः पार्श्वे उपविष्टवान्। अकस्मादेका बाला तत्रागत्यावोचत्– "अग्रज, एतानि स्वीकरिष्यति वा। उपायनरूपेण दास्यति।"

दृष्टवान् यत् मलयुक्तछिन्नवस्त्रधारिण्येका बाला करुणदृष्ट्या मम मुखं पश्यन्त्यस्ति। हस्ते वर्तते तस्याः पाटलपुष्पौघः। एताः वस्तुतः मूर्खाः न भवन्ति। अस्मिन् स्वल्पवयसि प्रेमिकायै पाटलपुष्पं प्रदीयते चेत् ताः आनन्दिताः भवन्तीति कथं जानाति। अहं चिन्तितवान् यत् पाटलपुष्पं किं केवलं प्रेमिकायै दीयते ? मात्रे न दीयते वा?

– "कति रूप्यकाणि ?"

– "शतम्।"

अहं धनं निष्काशयाम्यस्मिन् समये आकाशात् वृष्टिरागता। धावित्वाहमेकस्याच्छादनस्य नीचैः आश्रयं स्वीकृतवान्। पश्यामि सा बालापि मामनुसृत्य मम पार्श्वे आश्रयं स्वीकृतवती।

वृष्टिः भवत्यस्ति। एककंसं चायं भवति चेत् सम्यग्भवति। परन्तु कः आनेष्यतीति चिन्तयित्वा तां पृष्टवान्– "तव नाम किम्?"

– "आरोही"

– "अस्त्वारोहि, ते एकं कार्यं दास्यामि शक्नोषि वा?"

– "आम् शक्नोमि। किं कार्यं वदतु?"

– "तत्रैकमापणन्दृश्यते खलु, ततः चायमानेतुं शक्नोषि वा?"

– "आम् शक्नोमि। रूप्यकाणि ददातु।"

कोशाद्विंशतिरूप्यकाणि बहिष्कृत्य तस्यै दत्तवान् उक्तवाञ्च– "किमपि खादितुमिच्छसि चेत् खादितुं शक्नोषि।"

सा धनं स्वीकृत्य धावित्वा चायमाच्छाद्य मम कृते चायमानीतवती। परन्तु सा किमपि न खादितवती। आश्चर्यः सन्नहं तां पृष्टवान्– "आरोहि, किमर्थन्त्वङ्किमपि न खादितवती?"

– "एवमेवाग्रज, अवशिष्टानि रूप्यकाणि स्वीकरोतु।"

समीचीना बालेति विचिन्त्य पृष्टवान्– "त्वं विद्यालयं गच्छसि वा?"

– "नाग्रज, परन्तु विद्यालयस्य छात्राः पुरातनं पुस्तकं क्षिपन्ति चेदहं स्वीकरोमि। तान्येव मध्ये मध्ये पठ्यन्ते मया।"

– "अर्थात्त्वं विद्यालयं न गच्छसि। तव पितरौ... तव पितरौ क्व स्तः?"

– "न स्तोऽग्रज।"

– "न स्त इत्युक्ते? तौ मृतौ वा?"

– "न जाने, परन्तु मम स्वपितरावास्तामिति जानामि। तत्रैकम्मन्दिरन्दृश्यते खलु तस्मिन् मन्दिरे तौ मान्त्यक्त्वा गतवन्तौ। तत्रैका मातागत्य मां स्वीकृतवती। सा मां स्वीकृत्य तस्याः गृहं प्रति नीतवती। तस्याः स्वस्याः अपि त्रयः पुत्राः सन्ति। मम नूतनः पिता प्रायशः मां स्वीकृत्य मात्रा साकं वाग्युद्धं करोति। तस्मात् सापि मान्तत्रैव स्थापयित्वा गतवती यत्र मां स्वीकृतवत्यासीत्। सा माताप्यधुना न दृश्यते।

– "तस्मात्त्वं पुष्पं विक्रीय जीवसि?"

– "नास्त्यग्रज, अस्मात् मार्गात् गम्यते चेदेकमापणम्प्राप्यते। तस्यापणिकस्य सर्वाणि पुष्पाणि

dipaśikhā/v1/2022/Santanu Nayek/pp. 14-16

विक्रीणामि चेत् मध्याह्ने भोजनं दास्यति।"

– "मध्याह्ने दास्यति.... तर्हि रात्रौ, प्रातश्च किङ्खादसि?"

– "न खादाम्यग्रज। जलं पीत्वा तिष्ठामि। कदाप्यवकरकण्डोले भोजनमन्विष्य यत् प्राप्यते तदेव खादामि।"

मम नेत्राभ्यामश्रुबिन्दवः पतन्ति। धारयितुं न शक्तवान्। केवलमारोह्येव किम् एवम्प्रकारेण जीवति। अस्यां पृथिव्यामारोहिसदृशाः कति बालाः सन्ति न जानामि? हे भगवन्, पश्यतु भवतः कोमलपुष्पाणि कथं मनुष्यैः दलितानि भवन्ति।

एतावता वृष्टिः न्यूना जाता। तस्याः मलिनशिरसि हस्तं स्थापयित्वा चिन्तितवान् यदेषा बाला कथमभुक्त्वैवादिनं तिष्ठति। तस्मादद्यैतस्यै भोजनं दास्यामि। उक्तवान्– "आरोहि, बुभुक्षा जायते खलु। आगच्छ मया साकं खादितुम्।"

– "कुत्राग्रज?"

– "तस्मिन् आपणे।"

आरोही हसितवती। तत् हसनमहं कदापि न विस्मरिष्यामि। ज्ञात्वाज्ञात्वा वा बहुपापकार्यं कृतवान्। अद्यैतां खादयित्वा किञ्चित् पुण्यकार्यं कर्तुं शक्नोमि।

– "किं खादाम्यग्रज?"

– "त्वं किं खादितुमिच्छसि वद? यदिच्छसि तदेव खादयामि।"

– "अग्रज, बहुदिनं यावत् कुक्कुटस्य मांसं न खादितवती। तस्माद्यदि दीयते..."

पुनः नेत्रे अश्रुपूर्णे जाते। एतावदेव एतस्याः प्रयोजनम्।

– "अस्तु, तदेव खाद।"

तदाहमारोहीं खादयित्वा यां तृप्तिमनुभूतवान् तद् भाषया वक्तुं न शक्यते। इतः पूर्वं सा अनुभूतिः मया न प्राप्तैव।

परस्मिन्नहनि कार्यालयात् बहिर्गतवान् दृष्टवान् यत् सा बीजपूरं हस्ते स्वीकृत्य स्थिता वर्तते। पुष्पं विक्रीय किञ्चिद्धनमधिकं प्राप्तम्। तेनैव धनेन मत्कृते बीजपूरमानीतवती।

– "आरोहि, एवमितःपरं कदापि मा करोतु। अहमादौ बहूनि फलानि खादितवान्।"

– "स्वीकरोत्वग्रज, नो चेदहं कष्टमनुभवामि।"

– "अस्तु, अद्याहं स्वीकरोमि। परन्तु इतःपरं मत्कृते किमपि मा आनयतु। तव मुखं दृष्ट्वा भाति यदद्यापि किमपि न खादितवती। प्रातः किमपि खादितवती वा?"

– "न।"

– "अस्तु, शीघ्रमागच्छ मया साकं खादितुम्।"

तत आरभ्य प्रतिदिनमहं तां खादयामि। सा निषेधं करोति, परन्तु तथाप्यहं खादयामि। सापि मत्कृते नारङ्गकं बीजपूरमित्यादिकं फलमानयति। कियद्दिनादनन्तरं तस्यां मम प्रीतिः आगता। प्रतिदिनं तां पश्यामीति कारणादेकं दिनं सादृष्टा चेत् मम रात्रौ निद्रा न भवति।

फेब्रुयारीमासस्य २२ दिनाङ्कः। रात्रौ चिन्तयन् आसं यत् आरोह्याः कृते वस्त्रं क्रेष्यामि। बहु दिनं यावदेकमेव वस्त्रं परिधाय तिष्ठति। तस्मात् नूतनं वस्त्रं दास्यामि। अकस्मात् मातुः दूरवाण्यागता। माताब्रवीत्– "पुत्र, एका विपदागता। तव पिता कार्यं कृत्वा द्विचक्रिकया गृहमागच्छन् आसीत्। तदा.... तदा एकेन मोटरयानेन तस्य द्विचक्रिका घट्टीकृता। एकः पादः भग्नः जातः। अधुना वयं चिकित्सालये स्मः। त्वं शीघ्रमागच्छ।"

संवादं श्रुत्वा कृच्छ्रमनुभूतम्। परन्त्वारोही.., तां तर्हि कियद्दिनं न द्रक्ष्यामि। गमनात् प्राक् तामेकवारं पश्यामि चेत् सम्यग्भवति।

dipaśikhā/v1/2022/Santanu Nayek/pp. 14-16

वस्त्रं सज्जीकृत्य मार्गं प्रति गतवान्। पिता कथमस्ति कः जानाति। वासयानस्य प्रतीक्षायामासम्। तदा दृष्टवान् आरोही किञ्चिद्दूरे स्थिता वर्तते। हस्ते तस्याः वर्तते चकोबार् इति नाम्ना पयोहिमम्। सा मम समीपमागत्योक्तवती– “किञ्चित् स्वीकरोत्वग्रज।”

श्रुतवान् यत् मत्सदृशः कश्चन पागलः एतत्तस्यै दत्तवान्। अहमुक्तवान्– “नास्त्यारोहि, सः प्रीत्या दत्तवान्। अहं न खादामि त्वं खादसि चेदेव मम भोजनं भविष्यति। तस्मात्त्वमेव खाद।”

परन्तु सा नाङ्गीकृतवती। हिमस्य एकस्मात् पार्श्वात् दन्तैः किञ्चित् कर्तयित्वा लेहनं कुर्वन् तामुक्तवान्– “आरोहि, मम पिता चिकित्सालये वर्तते। तं द्रष्टुमहं गृहं गमिष्यामि। तस्मात् कियद्दिनं त्वया साकं दर्शनं न भविष्यति। एतानि त्रिशतं रूप्यकाणि स्वीकुरु। एभिः किमपि खादिष्यसि।”

मार्च्मासस्य तृतीयः दिनाङ्कः। अहं प्रत्यागतवान्। कियद्दिनमारोह्याः दर्शनं न जातम्। तस्मादन्वेषणं कृत्वा आरोही यस्मादापणात् पुष्पमानयति स्म तत्र गतवान्।

– “अत्रारोहीति नाम्ना एका बालिका तिष्ठति स्म। सा कुत्र?”

आपणिकः मम मुखं प्रति करुणदृष्ट्या पश्यन् उक्तवान्– “भवान् किमारोह्याः सोनाग्रजः?”

– “आम्, कुत्र सा?”

अहं दृष्टवान् यत् सः आपणिकः क्रन्दति।

– “महोदय...., सा इदानीं नास्ति अस्यां पृथिव्याम्। फेब्रुयारीमासस्य २३ दिनाङ्के वासयानेन सा घट्टिता। तेन सा दिवं प्राप्तवती।”

अहं क्रन्दितुं न शक्तवान्। परन्तु तदैव अहं वमनं कृतवान्।

– “महोदय, किञ्चिदुपविशतु।”

अहमुपविष्टवान्।

– “एतत् पत्रं स्वीकरोतु। सा मह्यमेतद्दत्वोक्तवती यत् ‘यदि मम कदापि किमपि भवति तर्ह्येतत् सोनाग्रजाय ददातु।’”

दृष्टवान् एका रक्तवर्णस्य दिनपञ्जिका। तत्र अस्पष्टतया किमपि लिखितमस्ति। तत्र फ्रेब्रुयारीमासस्य २२ दिनाङ्के यल्लिखितमासीत् तत्र मम दृष्टिः गता। तत्र लिखितमस्ति– “मम सोनाग्रजः अद्य मां त्यक्त्वा गतवान्। तस्मादद्य मम मनः सम्यग् नास्ति। गमनात् प्राक् सः मह्यं त्रिशतं रूप्यकाणि दत्तवान्। अस्मिन् पार्श्वे दिनुपितृव्यस्य माता बहुदिनात् समीचीनं भोजनं याचते। सा वृद्धा अभवत्। तस्मात्तस्यै कोऽपि भिक्षां न ददाति। तद्धनमहं दिनुपितृव्यस्य मात्रे प्रदाय आगतवती। श्वः आरभ्य अहं पुनः पुष्पं विक्रीणामि। अपि च सोनाग्रजः आगच्छति चेत्तमहं वदिष्यामि यत् ‘पश्यतु सोनाग्रज भवत्सदृशं प्रेतुमहमपि ज्ञातवती। एतत्तु भवतः एव दानम्, मम सोनाग्रज...।”

❀ ❀ ❀

dipaśikhā/v1/2022/Santanu Nayek/pp. 14-16